

Свідерська О. І. кандидат політичних наук
доцент кафедри ТПП Національний
університет «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0001-6618-0559>
Чорний О. В. студент Національний
університет «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-4936-8397>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Проаналізовано психологічні особливості політико-ідеологічного самовизначення особи в умовах політичної кризи й інституційних трансформацій сучасного українського суспільства. Визначено взаємозв'язки політичних орієнтацій, цінностей та потреби у соціальному схваленні.

Ключові слова: ідеологія; політичні цінності; політичний дискурс; наратив; політико-ідеологічне самовизначення.

Вступ. У політологічній науці в останнє десятиріччя гостро постало питання поширення тенденції до універсальності партійних програм, їхньої практичної деідеологізації. Загалом вони характеризуються агресивним дискурсом, який спрямований передусім проти так званих «політичних ворогів». Водночас новим трендом політики виступають лідерські партії, партії антисистемні, які визначаються як антиполітичні та антиістеблішментські і позиціонують себе як альтернативу існуючим традиційним партіям. З політологічного погляду це вимагає порівняльного аналізу впливу правих та лівих наративів на політичну реальність, їхнього взаємозв'язку, а також взаємозалежності (взаємосинтезу). З психологічного погляду розуміємо, що такий подвійний вплив на масову свідомість громадян сприятиме черговому зміщенню політичних цінностей та розмиванню ідентичностей, або ж навпаки - формуванню радикальних ідентичностей з чіткими уявленнями про «своїх» та «інших», «чужих», що може неоднозначно вплинути і на політичні вподобання, і на політичний вибір. Наслідком для українського суспільства може бути або вкорінення ліберальної демократії, або ж становлення неототалітарного режиму, що за сьогоднішніх політичних реалій є цілком можливим. Найбільшою небезпекою

втрапи чіткого розуміння політичної ситуації, на нашу думку є те, що ідеологічне самовизначення суттєвим чином формується під впливом поширення популістського, антиглобалістського, антиєвропейського та антиамериканського дискурсів, а також постійного ілюзорного наративу, в якому домінує дискурс соціальних прав громадян, прав меншин, можливість їхнього забезпечення представником неістеблішменту, «своїм хлопцем з народу». В основі усіх цих оповідок лежать добре відомі міфи, але їхній вплив зумовлює складне несприйняття традиційних ідеологій більшістю електорату. Тому партії залучають для мобілізації електорату позаполітичний дискурс спорту, розваг, бізнесу. Отже, актуальність даної тематики обумовлена, з одного боку, невизначеністю, політичною хаотизацією, використанням різноманітних технологій впливу та маніпуляцій, а також елементів гейміфікації у політичній реальності сьогодення, а з іншого – необхідністю з'ясувати місце психологічних особливостей у політико-ідеологічному самовизначенні українського електорату.

Мета і завдання статті. Метою статті є визначити психологічні особливості політико-ідеологічного самовизначення. У ході дослідження поставлено такі завдання: здійснити теоретичний аналіз щодо проблеми

політико-ідеологічного самовизначення як до елементу формування образу майбутнього суспільства, його особливостей та співвідношення із поняттям політичної культури, ціннісної системи та ідентичності; провести емпіричне дослідження; на основі отриманих даних здійснити кореляційний та кластерний аналіз задля визначення основних взаємозв'язків між заявленими показниками та виокремлення основних груп осіб, які по-різному виявляють політико-ідеологічне спрямування, окреслити їхні основні психологічні характеристики.

Огляд літератури і попередніх досліджень. Методологічну основу склали дослідження зарубіжних та українських вчених, які в основному присвячені проблематиці популізму, політичної ідентичності, трансформації політичних цінностей та змін політичної реальності в українському суспільстві. Зокрема проаналізовано доробки У. Бека, Ф. Фукуями, М. Кастельса, В. Денисенка, Ю. Вишневецького, Г. Шипунова, Л. Угрин, В. Литвина, та ін.

Методи дослідження. У ході дослідження використані: теоретичні методи – аналізу й синтезу, що дозволили визначити поняття політико-ідеологічного самовизначення, основних його чинників та складових; індукції та дедукції – через призму спостереження за трансформацією політичної дійсності, особливістю зміни конструктивів політичної культури та цінностей, а також достатньо розмитої політичної ідентичності сучасного українця; абстрагування – через призму дослідження взаємозв'язку ціннісної структури, політичних орієнтацій та оцінки соціальних очікувань, які згідно наших переконань можуть змінюватися у залежності до домінуючого політичного дискурсу; емпіричні методи: критерій нормальності розподілу Шапіро-Уїлка, кореляційний аналіз Спірмена та кластерний аналіз, проведений за методом обчислення k -середніх для об'єднання показників у більш однорідні групи – кластери. Опрацювання даних здійснювалося за допомогою методів математичної статистики IBM SPSS Statistics 22.

Результати і обговорення. Варто зазначити, що основним концептом нашого дослідження є актуалізація трьох взаємозалежних показників, які піддаються змінам в сучасних умовах: політичних цінностей, формування політико-ідеологічного спрямування й самого політичного вибору (на прикладі голосування за ту чи іншу політичну силу). Згідно проведеного теоретичного аналізу фахової літератури й опираючись на вже наявні результати досліджень у сфері політичної психології, акцентуємо: суспільні зміни, які відбуваються сьогодні у цілому світі є невідворотними. Мова йде не лише про зміну форм міжособистісної взаємодії, які трансформуються під впливом фактору пандемії, але й про збільшення ролі ризику у кожній сфері людської взаємодії. У розумінні У. Бека, «ризик – це соціальні конструкції, в яких ключову роль відіграють не тільки знання експертів, а й культурні оцінки та символи [1, 158]. Як уже нами зазначалося, політичні цінності є структурним компонентом ідеології й ментальності колективної психології, що дозволяє по-різному трактувати одні і ті самі політичні явища, в залежності від ідеологічного контексту [2, 97]. У цьому значенні контекст виступає середовищем формування ідентичності, чинником її змін і трансформацій. До прикладу, як зазначає Л. Угрин: «потенціал колективної ідентичності визначається контекстом суспільства та цивілізації, в межах якого формуються і функціонують основні смисли, норми, цінності, наративи і дискурси, і навколо яких організоване саме суспільство. Саме ці елементи і окреслюють символічні межі ідентичності» [3, 11]. До слова, у розумінні М. Кастельса, «ідентичність є процесом, самоусвідомлення суб'єктом себе і осмислення ціннісних орієнтирів своєї діяльності на основі певного культурного підходу або групи підходів, що виключає необхідність широкого звертання до інших соціальних структур» [4, 6].

Загальновідомо, що будь-яка епоха породжує зміну аксіологічної орієнтації,

Питання психології

створюючи при цьому як нові аксіологічні концепції, так і щораз новий ідеал людини [2, 97]. Однак, варто пам'ятати, що сама ціннісна система змінюється набагато довше, ніж імплементуються нові закони, встановлюються норми та правила поведінки. Як правило, вона формується переважно у трансформаційних умовах, тому будь-які перетворення у суспільстві є еквівалентом ціннісним змінам [5, 165]. З одного боку ми потребуємо стабільності, розвитку, безпеки та гарантій від державних інститутів, однак з іншого – систематична втрата довіри до органів влади постійно змушує українців усюди вбачати «ризик», що формує взаємозалежність: «що менше довіри, то більше ризиків» [1, 156].

Важливо зазначити також і те, що останнім часом відбувається спад електоральної активності. Однак, якщо у економічно-стабільних суспільствах політичну байдужість можна розглядати, як ефективну роботу інститутів і захист громадських прав та свобод, то в українському – це наслідок багатьох інших чинників: низького рівня суспільно-політичної обізнаності, відсутності стабільності, низького економічного статусу і що найважливіше – постійно діючої російської пропагандистської системи управління масовою свідомістю українців (мова йде про постійно поширювані наративи, про те, що «політика це брудно», «політики постійно крадуть», «порядні не йдуть у політику» і т.д.).

Мабуть, найбільш загрозливим є факт поширення саме наративів, в основі яких лежать міфи, якими політики досить часто змінюють раціональну форму комунікації із своїм електоратом. «Такий міф, зазначає Л. Дзоя, навіть не потрібно слухати, адже він давно всім відомий» [6, 21]. Водночас міф є тим ключовим елементом, який дозволяє утримувати особистісні контакти між тим, хто його розповідає і тим, хто його слухає, отже: «Міф – це не тільки форма оповіді, але й внутрішній світ того, хто цю оповідь споживає» [6, 21]. Водночас, автор наголошує на тому, що міф виконує функцію ліків для

суспільства. А це значить, що будь-які «політичні казки» та обіцянки ми готові слухати знову і знову, ми не втомлюємося, вони «зупиняють час та повертають нас до нашого коріння» [6, 21]. Але ми розуміємо, що у великій мірі наша політична поведінка залежить не тільки від рівня усвідомленості й здатності робити електоральний вибір. Вона є, в тому числі, і результатом того, в якій системі виховувалася людина у дитинстві, а також яка система формувала її уявлення про права та свободу, які цінності в результаті були сформованими.

Залишається відкритим питання, яким чином міф впливає на ідентичність, політичну культуру й відтак – електоральний вибір сучасного індивіда? У останні кілька десятиліть ХХ століття у світовій політиці паралельно відбувалося два процеси, які невід'ємним чином наклалися один на одного. По-перше відбулося «згасання прагнення здійснити масштабні соціально-економічні перетворення» [7, 111], по-друге ліві прийняли політику ідентичності й мультикультуралізму. Та попри те, що їм вдалося абстрагуватися від економічних питань, й подальшого обстоювання рівності, тепер центральними опинилися переважно психологічні потреби дедалі ширшого масштабу маргіналізованих груп.

З одного боку – відбувається поширення постматеріальних цінностей, які закладені передусім у самоактуалізації індивіда, його індивідуалізмі та самоздійсненні, однак з іншого боку це провокує цілий ряд «нових правих» умов міжособистісної та міжкультурної взаємодії. Серед них найбільш пізнаваними є: повернення до традиційних цінностей; негативне ставлення до мультикультуралізму; антиміграційна політика; посилення, збереження національної ідентичності та культури за допомогою ізоляціонізму і зміцнення національної однорідності та багато ін. [8, 250]. Усі ці правила взаємодії поширюються за допомогою технологій, зокрема й популізму, який до слова, практично завжди намагається нав'язати достатньо спрощену картину світу, якомога зрозумілішу для

Питання психології

активного електорату. У цій спрощеній реальності «найскладніші процеси зводяться до дуже примітивних і однозначних відповідей [9, 267], і «щойно суспільство потрапляє у пастку простоти, воно переходить на стадію примітивізму [9, 268].

Сьогодні світова політика переповнена популістськими партіями чи лідерами, які реально приймають вагомі політичні рішення та є визначальними політичними акторами. Звісно, що такий стан речей є негативним явищем, яке впливає не тільки на соціальне становище звичайних громадян. Очікуючи кращого життя від популіста як «свого хлопця із простого народу», електорат тішиться зображеннями, на яких їх омріяний лідер їсть ту саму їжу, користується тими самими послугами у спортивному залі, залишає поза увагою надто важливі питання національного характеру, зокрема безпеки (якщо ми говоримо про військову агресію), втрату позиції та репутаційного капіталу країни на світовій політичній арені, втрату цілісності, економічного занепаду чи збільшення корупційних схем. Отже, на нашу думку, важливим питанням сьогодні є визначення психологічних чинників політико-ідеологічного самовизначення, основними елементами якого є ціннісна система та ідентичність, що змінюються під впливом дискурсу чи наративу. Адже ідеологія є вагомим фактором, який формує уявлення особи про майбутнє, у даному випадку, майбутнє українського суспільства.

Задля досягнення поставленої мети було проведено дослідження, в якому взяло участь 40 осіб різного віку, починаючи від 18 років. Для отримання емпіричних даних було використано такі методики: тест на визначення політичних координат; опитувальник «Рівень соціальних очікувань РСО» (І.С. Попович); методика «Мотивація успіху і боязнь невдачі» (А.О. Реан); методика «Ціннісний опитувальник ЦО» (С. Шварц); опитувальник «ОМПІС» (Г.В. Циганенко);

За результатами тесту на визначення політичних координат, який вимірює наші переконання за двома основними політичними шкалами, що існують у західних демократіях,

визначено, що 55% досліджуваних є лівого спрямування, 35% - правого, 10% має переважаче центристське спрямування, 35% комунітарні, і 65% - ліберальні. Отже, серед загальної кількості досліджуваних переважає політичний спектр лівих, а також ліберальних. До слова, зауважимо, що ліві – це особи, які зазвичай підтримують політику державного втручання та регулювання економіки, у той час як праві – підтримку економічної свободи та принцип невтручання. Ліберали схильні до переконання, що відстоювання свободи особистості є більш важливим, ніж задоволення потреб суспільства, у той час як комунітаристи надають перевагу суспільному благу передовсім для соціальної спільноти, і звідти поширення його на індивідуальний рівень.

Згідно отриманих даних за опитувальником «Рівень соціальних очікувань» («РСО») визначено, що 77,5% респондентів володіють середнім рівнем обізнаності про передбачуваний перебіг подій, 20% мають високий рівень за даним показником, та 2,5% – низький. Рівень очікуваного ставлення у 80% є середнім, тоді як 10% респондентів мають високий, а ще у 10% – низький. Рівень очікуваних результатів діяльності у 70% є середнім, тоді як 15% респондентів мають високий, а ще у 15% - низький. Також виявлено у 60% респондентів середній рівень соціальних очікувань особистості, у 15% високий, а у 25% – низький. До слова, для осіб із високим рівнем даних показників характерно те, що вони можуть чітко орієнтуватися у соціально-психологічній реальності, зважають на очікування інших стосовно себе, володіють високим рівнем розвитку рефлексії, об'єктивно сприймають і відображають плин подій повсякденного життя. Середній рівень сигналізує про вміння орієнтуватися у соціально-психологічній реальності, враховувати очікування інших стосовно себе, володіння уявленням про очікуваний перебіг подій. Іноді усвідомлення своїх сильних сторін, себе як цінності дещо домінує над здатністю критично оцінити ситуацію і прийняти єдине правильне рішення. У міжособистісній взаємодії і спілкуванні особи

Питання психології

із середніми показниками соціальних очікувань здатні йти на компроміс, вміють узгоджувати власні інтереси з інтересами інших. Досліджувані з низьким рівнем недостатньо орієнтуються у соціально-психологічній реальності. Їх соціальні очікування здебільшого є нечіткими, розмитими і почасти набувають пасивного фонового змісту. Зазвичай володіють наближеними уявленнями про ймовірні варіанти сценаріїв розвитку подій. Іноді простежується надмірне ставлення до себе як до самоцінності.

Результати, отримані за методикою «Ціннісний опитувальник» С. Шварца дозволили визначити десять типів цінностей, які можуть бути притаманні особі. Зокрема виявлено, що найбільш ціннісною є самостійність. Для досліджуваних із переважаючою автономією важлива свобода вибору та незалежність. Як правило їм важливе право вільного висловлення власних думок та переконань і власне на них вони опираються при прийнятті рішень. Другою за популярністю цінністю є доброта. В досліджуваних осіб вона визначається як якість бути доброзичливим, великодушним і уважним. Такі особи лагідні, теплі, турботливі, чуйні у спілкуванні. Їм дуже важливо дбати про благополуччя близьких людей. Третьою за популярністю цінністю є універсалізм. Для досліджуваних, в яких переважає цінність характерними є розуміння, терпимість, толерантність, для них важливими є потреби груп, в яких вони перебувають. Вони визнають, що права людини мають бути однаковими - за будь-яких обставинах. Серед цінностей, які мають нижчі показники є безпека, досягнення та гедонізм, найнижчі значення набрали конформність, традиції, стимуляція, влада. Загалом, результати цієї методики є дещо суперечливими. З одного боку, вони показують про перевагу цінностей індивідуалізму, зокрема коли ми говоримо про самостійність, однак з іншого боку, бачимо, що цінність універсалізму, а також доброти насправді належать до колективних цінностей. Отже, можемо говорити про те, що

теза про одночасне функціонування лівих та правих цінностей має право на існування.

Згідно отриманих результатів дослідження за методикою «ОМПС» виокремлено шість типів шкал та загальний показник політико-ідеологічного самовизначення.

Кореляційний аналіз Спірмена дозволив виокремити декілька статистично значимих взаємозв'язків. Встановлено, що шкала «рівень обізнаності про передбачуваний перебіг подій» корелює з такими шкалами як «традиції» ($r=0,357$, $p\leq 0,05$), «доброта» ($r=0,398$, $p\leq 0,05$), «універсалізм» ($r=0,394$, $p\leq 0,05$) і «мотивація до успіху» ($r=0,323$, $p\leq 0,05$). Усталені цінності, доброта, віра в те, що потрібно залишатися людиною за будь-яких життєвих обставин, підтримання традицій допомагають краще розуміти майбутні ситуації, а мотивація на успіх підкріплює впевненість в собі, яка також допомагає прогнозувати майбутні події.

Шкала «рівень очікуваного ставлення до учасників взаємодії» корелює з такими шкалами як «універсалізм» ($r=0,416$, $p\leq 0,01$), «самостійність» ($r=0,347$, $p\leq 0,05$) та «мотивація до успіху» ($r=0,408$, $p\leq 0,01$). Тобто, можна сказати, що особа, у якій переважає самостійність, розуміння, терпимість, толерантність, та мотивація на успіх у будь-якій взаємодії буде очікувати, що вона отримає відповідне ставлення до себе від учасників, з якими вступає в контакт. Шкала «рівень очікуваних результатів діяльності» корелює зі шкалами «доброта» ($r=0,498$, $p\leq 0,01$), «універсалізм» ($r=0,408$, $p\leq 0,01$), «самостійність» ($r=0,488$, $p\leq 0,01$), «досягнення» ($r=0,606$, $p\leq 0,01$), «домінантна автономізація» ($r=0,358$, $p\leq 0,05$), «нормативна непоступливість» ($r=-0,359$, $p\leq 0,05$). Це може означати, що чим більше в особи виражені перелічені цінності, тим вищий буде рівень очікуваних результатів діяльності. Водночас із збільшенням показників даної шкали збільшуються і показники автономії особистості й зменшується нормативна непоступливість, яка стимулює людину попри встановлені нормативні обмеження досягати поставлених цілей.

Питання психології

Шкала «рівень соціальних очікувань» корелює з такими шкалами як «доброта» ($r=0,545$, $p\leq 0,01$), «універсалізм» ($r=0,469$, $p\leq 0,01$), «самостійність» ($r=0,515$, $p\leq 0,01$), «стимуляція» ($r=0,421$, $p\leq 0,01$), «гедонізм» ($r=0,439$, $p\leq 0,01$), «досягнення» ($r=0,506$, $p\leq 0,01$), «безпека» ($r=0,405$, $p\leq 0,01$). Отже, кожна цінність, яка властива тій чи іншій особі буде «забарвлювати» рівень соціальних очікувань відповідно до неї. Вміти орієнтуватися у соціально-психологічній реальності досліджуваним допомагають ті цінності, які в них домінують. Усвідомлення сильних сторін, власних цінностей допомагає респондентам ефективніше орієнтувати у просторі невідомих майбутніх життєвих подій, критично оцінювати складні ситуації і приймати єдине правильне рішення. У міжособистісній взаємодії і спілкуванні, покладаючись на ці цінності, вони здатні йти на компроміс, узгоджувати власні інтереси з інтересами інших, шукати вигоду, задоволення чи потребу в безпеці.

Разом з тим шкала «рівень соціальних очікувань» корелює і зі шкалами «позиційна конкуренція» ($r=0,339$, $p\leq 0,05$), «домінантна автономізація» ($r=0,398$, $p\leq 0,05$), «нормативна непоступливість» ($r=-0,359$, $p\leq 0,05$), «мотивація до успіху» ($r=0,558$, $p\leq 0,01$). Зазначимо, що якщо в респондентів присутня така якість як конкуренція, суперництво, самостійність, то відповідно їхній рівень соціальних очікувань буде вищим. Натомість, як зазначалося, меншою буде нормативна непоступливість, за якої людина не дивлячись на встановлені норми та правила, піде на все аби отримати ті результати, які вона очікує.

Виявлено, що шкала «політична ідентифікація» має прямий кореляційний зв'язок зі шкалами «самостійність» ($r=0,343$, $p\leq 0,05$) та «влада» ($r=0,407$, $p\leq 0,01$). Наявність більшої самостійності та певної влади, зосередженої в руках людини допомагають краще осмислювати та відносити себе і свої цінності до певної політичної партії, чи політики загалом. Шкала «домінантна автономізація» корелює зі шкалами «самостійність» ($r=0,429$, $p\leq 0,01$), «влада» ($r=0,411$, $p\leq 0,01$). Більша усвідомленість

людиною себе як об'єкта діяльності, самостійність, свобода вибору власних дій та наявність влади ще більше збільшують процес становлення людини як незалежної та автономної, зокрема й від думок інших людей. Шкала «владне самоствердження» корелює зі шкалами «досягнення» ($r=0,333$, $p\leq 0,01$), «влада» ($r=0,515$, $p\leq 0,01$). Чим більше в житті людини буде влади, а також значимих досягнень, тим більше людина буде усвідомлювати свою потребу у владі, потребу владних тенденцій у настановленнях і цінностях щодо інших.

Шкала «нормативна непоступливість» корелює зі шкалами «універсалізм» ($r=-0,390$, $p\leq 0,05$), «традиції» ($r=-0,410$, $p\leq 0,01$), «доброта» ($r=-0,459$, $p\leq 0,01$), «стимуляція» ($r=-0,338$, $p\leq 0,05$), «безпека» ($r=-0,392$, $p\leq 0,01$). Можемо сказати, що чим більше людина є непоступливою, тим більше буде нехтувати встановленими соціальними правилами, нормами, і тим менш характерними для неї будуть якості доброти, поваги до традицій, цінності безпеки, та пошук нових занять. Шкала «політико-ідеологічне самовизначення» корелює з такими шкалами як «самостійність» ($r=0,342$, $p\leq 0,05$), «досягнення» ($r=0,580$, $p\leq 0,01$), «влада» ($r=0,515$, $p\leq 0,01$). Загалом чим більше самостійною, усвідомленою і відповідальною за свої дії є особа, чим вагомішими будуть її досягнення в житті, які будуть визнаватися іншими, і чим більше в людини буде влади у певних ситуаціях чи соціальних групах, тим чіткішим буде її політико-ідеологічне самовизначення, за допомогою якого людина буде усвідомлювати себе частиною політичних процесів і подій, які відбуваються у державі.

Для проведення кластерного аналізу методом k-середніх, для певного об'єднання показників у більш однорідні групи – кластери, були відібрані шкали РСo (рівень соціальних очікувань особистості); політико-ідеологічне самовизначення; позиційна конкуренція; політична ідентифікація; домінантна автономізація; владне самоствердження; мотиваційна шкала. В результаті проведеного аналізу визначено

Питання психології

оптимальну задану кількість кластерів (три). До першого кластеру «Спрямовані на соціальні контакти (ССК)» увійшла найбільша кількість осіб (n=21). Основними характеристиками осіб є середній рівень соціальних очікувань, середній рівень позиційної конкуренції, середній рівень політико-ідеологічного самовизначення, середній рівень політичної ідентифікації, середній рівень домінантної автономізації, низький рівень владного самоствердження, а також тенденція на мотивацію до успіху. Загалом можемо сказати, що досліджувані володіють середнім рівнем соціальних очікувань, вони здатні в певних ситуаціях відстояти свою позицію, свої цінності та думки, зробили певні спроби визначити свої політичні вподобання і ідентифікувати себе до певної політичної сили, напрямку політичного руху держави, що певним чином є відображене у ціннісній системі особи. Характеризуючись певним рівнем самостійності, тенденцією до мотивації успіху, вони прагнуть підтримувати встановлений порядок та соціальні контакти з оточуючими. Середній розвиток показників дозволяє робити їм досить вагомі спроби осмислення, розпізнавання та виокремлення політичних наративів, що в загальному має будувати опір по відношенню до політичних маніпуляцій. Адже політичний вибір цієї групи має бути чітким і відповідати повністю індивідуальним цінностям та переконанням.

До другого кластеру «Спрямовані на владу (СВ)» увійшло (n=12) осіб, які характеризуються високим рівнем соціальних очікувань особистості, високим рівнем позиційної конкуренції, високим рівнем політичної ідентифікації, високим рівнем політико-ідеологічного самовизначення, також високим рівнем домінантної автономізації, середнім рівнем владного самоствердження і мотивацією на успіх. Респонденти володіють високим рівнем соціальних очікувань, для них характерними є висування високих вимог до оточуючих, прагнення до конкуренції, автономії, самоствердження за рахунок інших. Володіючи високим рівнем політичної

ідентифікації, особи прагнуть в певній мірі до реалізації своїх очікувань за рахунок здобуття влади, а висока мотивація до успіху спряє цьому процесу.

До третього кластеру «Політично байдужі (ПБ)» увійшло (n=7) осіб, які характеризуються середнім рівнем соціальних очікувань особистості, низьким рівнем позиційної конкуренції, середнім рівнем політичної ідентифікації, низьким рівнем політико-ідеологічного самовизначення, середнім рівнем домінантної автономізації, низьким рівнем владного самоствердження, а також невизначеним полюсом мотивації. Для них характерний занижений рівень соціальних очікувань, низькі прояви конкуренції, вони рідко здатні відстояти свою думку, немає чітко сформованої ціннісної системи, присутня слабка політична ідентифікація, що говорить про низьку політичну культуру. Особливістю цієї групи респондентів є певна відстороненість від політичних подій, уникання невідомих ситуацій та викликів, низьке політико-ідеологічного самовизначення.

Висновки. Підсумовуючи, варто наголосити, що психологічні особливості політико-ідеологічного самовизначення залежать від ряду змінних: політичних цінностей, політичної ідентичності, рівня політичної культури, а також рівня соціальних очікувань. Сьогодні українське суспільство переживає черговий злам у політичному житті: відсутність чіткої стратегії розвитку, розмиті політико-ідеологічні переконання чинної влади, а також надпотужний інфлюенсерський вплив та численні медіанаративи формують не завжди правдиві уявлення про політичну реальність, й відповідним чином ще більше розмивають межі політичних переконань, цінностей, нівелюють роль ідентичності. У перспективі подальших досліджень за даною тематикою є думка про проведення ряду статистичних аналізів щодо перевірки взаємозв'язків між політико-ідеологічним самовизначенням та медіанаративами, що дасть змогу більш ґрунтовно підійти до питання психологічного впливу на масову свідомість громадян.

Питання психології

Список використаних джерел

1. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія. Київ: Ніка центр. 2015. 404 с.
2. Свідерська О. Соціально-психологічні чинники політичних цінностей української молоді у контексті сучасних реалій. *Вісник Національного університету оборони України*, 2020. № 3 (56). С. 96–101.
3. Угрин Л. Сутність та основні виміри політичної ідентичності: теоретичний аналіз. *S.P.A.C.E*, 2017. № 3. С. 9-13.
4. Castells M. The power of identity. Oxford, U.K.; Malden, Mass: Blackwell Publishing. 2004. 537 p.
5. Свідерська О. І. Співвідношення психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки : дис. канд. політ. наук: спец. 23. 00. 01. Львів, 2018. 222 с.
6. Дзоя Л. Історія гордині. Психологія і межі розвитку. Львів: «Астролябія». 2019. 384 с.
7. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Київ: Наш формат. 2020. 192 с.
8. Шипунов Г. Політичні партії «нової політики»: основні підходи до концептуалізації й індикатори визначення. *Вісник Львівського університету. Сер.: Філософсько-політологічні студії*, 2018. Вип. 17. С. 248–255.
9. Денисенко В., Вишневський Ю. Політики не брешуть. 10 законів взаємодії політиків і виборців. Київ: Наш формат. 2020. 296 с.

References

1. Bek U. Vlada i kontrvlada u dobu hlobalizatsii. Nova svitova politychna ekonomiiia. [Power and counter-government in the age of globalization. New world political economy]. Kyiv: Nika tsentr. 2015. 404 s. (in Ukrainian)
2. Sviderska O. Sotsialno-psykholohichni chynnyky politychnykh tsinnosti ukrainskoi molodi u konteksti suchasnykh realii [Socio-Psychological factors of political values of Ukrainian youth in the context of Modern Reality]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 2020. № 3 (56). S. 96–101. (in Ukrainian)
3. Uhryn L. Sutnist ta osnovni vymiry politychnoi identychnosti: teoretychnyi analiz [The essence and main dimensions of political identity: a theoretical analysis]. *S.P.A.C.E*, 2017. № 3. S. 9-13. (in Ukrainian)
4. Castells M. The power of identity. Oxford, U.K. ; Malden, Mass: Blackwell Publishing. 2004. 537 p. (in English)
5. Sviderska O. Spivvidnoshennia psykholohichnykh ta instytutsiinykh determinant masovoi politychnoi povedinky [Correlation between Psychological and Institutional Determinants of Political Behaviour of the Masses in Transit Societies]: dys. kand. polit. nauk: spets. 23. 00. 01. Lviv, 2018. 222 s. (in Ukrainian)
6. Dzoia L. Istoriiia hordyni. Psykholohiia i mezhi rozvytku [A story of pride. Psychology and limits of development]. Lviv: «Astroliabiiia». 2019. 384 s. (in Ukrainian)
7. Fukuyama F. Identychnist. Potreba v hidnosti y polityka skryvdzhenosti [Identity. The need for dignity and the politics of resentment]. Kyiv: Nash format. 2020. 192 s. (in Ukrainian)
8. Shypunov H. Politychni partii «novoii polityky»: osnovni pidkhody do kontseptualizatsii y indykatory vyznachennia [Political parties of “New Politics”: main approaches to conceptual and indicators for determining]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser.: Filozofsko-politolohichni studii*, 2018. Vyp. 17. S. 248–255. (in Ukrainian)
9. Denysenko V., Vyshnevskiy Yu. Polityky ne breshut. 10 zakoniv vzaiemodii politykiv i vybortsiv. [Politicians do not lie. 10 laws of interaction between politicians and voters]. Kyiv: Nash format 2020. 296 s. (in Ukrainian)

Резюме

Свідерская О. И. кандидат политических наук,
доцент кафедры ТПП «Львовская политехника»
Чорний О. В. студент кафедры ТПП
«Львовская политехника»

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИКО-ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ

Проанализированы психологические особенности политико-идеологического самоопределения личности в условиях политического кризиса и институциональных трансформаций современного украинского общества. Определены взаимосвязи политических ориентаций, ценностей и социального одобрения.

Ключевые слова: идеология; политические ценности; политический дискурс; нарратив; политико-идеологическое самоопределение.

Summary

Sviderska O. Ph.D in Political Science, Associate professor,
Department of Theoretical and Practical Psychology
National Lviv Polytechnic National University

Chornii O. Student Lviv Polytechnic National University

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF POLITICAL AND IDEOLOGICAL SELF-DETERMINATION

The purpose of the article is to determine the psychological features of political and ideological self-determination. In the course of the research the following were used: theoretical methods - analysis and synthesis, which allowed to define the concept of political and ideological self-determination, its main factors and components; induction and deduction - through the prism of observation of the transformation of political reality and the peculiarity of changing the constructs of political culture and values, as well as a rather blurred political identity of modern Ukrainians; abstraction, through the prism of the study of the relationship of value structure, political orientations and assessment of social expectations; empirical methods: the criterion of normality of the Shapiro-Wilk distribution, Spearman's correlation analysis and cluster analysis performed by the method of calculating k-means to combine indicators into more homogeneous groups - clusters.

It is determined that the level of social expectations is correlated with the values of kindness, universality, independence, hedonism, achievement and security. Moreover, the more pronounced these values are in a person, the higher the level of social expectations. It was found that the higher the indicators of the criterion of power and independence, the more pronounced is the political identification. A high level of self-assertion correlates with a high level of achievement and power. It is proved that the more intransigent a person is, the more he will ignore the established social rules, norms, and the less characteristic will be the qualities of kindness, respect for tradition, values of security, and the search for new jobs; high level of political and ideological self-determination correlates with independence, achievement and power.

The scientific novelty of the study is due, on the one hand, to uncertainty, political chaos, the use of various technologies of influence and manipulation, as well as elements of gamification in the political reality of today, on the other hand, due to the need to clarify the place of psychological features in the political and ideological self-determination of the Ukrainian electorate.

The practical significance of the study: determining the main structural elements of political and ideological self-determination of the Ukrainian electorate, with the prospect of analyzing the formation of political identity in accordance with different political discourse.

Conclusions. Psychological features of political and ideological self-determination depend on a number of variables: political values, political identity, level of political culture, as well as the level of social expectations. In the future, further research on this topic is the idea of conducting a series of statistical analyzes to verify the relationship between political and ideological self-determination and media narratives, which will allow a more thorough approach to the psychological impact on public consciousness.

Keywords: ideology; political values; political discourse; narrative; political and ideological self-determination.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Received/Поступила: 23.12.21.